

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

רשימה שנמסרה ע"י מו"ר רבי מאיר ב"ר אליהו מונק זצ"ל – (עם הוספות ושינויים)

הבית יוסף שואל מדוע תקנו חכמים שמונה ימים לחנוכה, והלא נס פך השמן לא היה כי אם שבעה ימים בלבד, שהרי היה שמן ליום אחד בלי נס? [וכן הקשה בתוס' הרא"ש ובמאירי שבת כא:]

ואומר הבית יוסף שלושה יישובים:

א. שמונה חלקים

השמן שבפך חולק מלכתחילה לשמונה חלקים שווים, כדי שיוכלו להדליק את המנורה לזמן קצר בכל ערב, ונעשה נס שמאותה כמות שמן מועטה דלקה המנורה כל הלילה, וכך היה בכל שמונת הימים. [ב"י]

ב. הפך נשאר מלא

אחר שמלאו שמן במנורה כשיעור, נשאר הפך מלא שמן שבתחילה, וראו את הנס כבר ביום הראשון. [ב"י]

ג. הנרות נותרו כל יום מלאים

ביום הראשון הוריקו את כל השמן שבפך למנורה, ונרותיה דלקו כל הלילה, ולבוקר היו נרות המנורה מלאים שמן וראו את הנס כבר ביום הראשון. [ב"י]

ועוד:

ד. מציאת הפך

מציאת פך שמן מוצנע שנשמר בטהרה, נחשבת לנס בפני עצמו, וזכר לנס קבעו להדליק נר ביום הראשון. [ספר האשכול]

ה. זכר לחנוכת המשכן

היום הראשון הוא זכר לחנוכת המשכן שסיימו את בנייתו בכה' בכסלו [ב"ח]

ו. זכר לחנוכת בית חשמונאי

היום הראשון הוא זכר לחנוכת בית חשמונאי, שהיוונים ביטלו את עבודת בית המקדש, ובכה' בכסלו חזרה העבודה. [כגון הדלקת המנורה שהתבטלה 35 שנה] ושבעת הימים הם זכר לנס פך השמן. [שלטי הגיבורים וכן בב"ח]

ז. נס הנצחון

ביום הראשון מדליקים אנו נר חנוכה לזכר נס הנצחון במלחמה, ושאר שבעת הימים לזכר נס השמן. [פרי חדש]

ח. בכדי שהברכה תחול

בספר הזוהר נאמר, שאין הקב"ה עושה נס אלא על דבר שקיים כבר בעולם, שאין הברכה שורה על כלי ריק. [כמו בכד של השונמית שאלישע שאל אותה מה יש לך בבית] נמצא לפי זה שבלילה

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

הראשון לא כלה כל השמן, אלא נשתייר ממנו מעט בכדי שיהיה לברכה על מה לחול, הרי שגם בלילה הראשון היה נס. [טורי זהב סימן תר"ע ס"ק א']
[ומבאר החת"ס את הפסוק נתת ליראיך נס להתנוסס [תהילים ס'] להשאיר פך אחד כדי להתנוסס ניסים הרבה של שבעת הימים].

ט. ההתאמצות ביום הראשון היא הסיבה שזכו להיות ראויים לנס

לזכות לנס צריך זכות ביום הראשון התאמצו להדליק ובזכות המסירות נפש למצות הדלקת הנר ביום הראשון זכו לנס כל שבעת הימים. לכן מדליקים אנו גם כנגד היום הראשון שע"י שהתאמצו להדליק מיד ביום הראשון וטרחו מאוד לחפש שמן עד שמצאו, זכו אחר כך לנס משמים.
[מסופר על אחד הצדיקים האמיתיים בדור הקודם שפעם אחת לא נראתה הלבנה לקדש עד אמצע החודש, ונעשה לו נס ונתפזרו העננים ויכל לקדש, והסבירו שלא כל אדם זוכה לזה, אלא הוא שכשהיה באפשרותו שכר מטוס ועלה על העננים וקידש את הלבנה, אדם שזה כל כך חשוב לו זוכה גם שיעזרוהו משמים].

י. נס באיכות ולא בכמות.

רבי חיים מבריסק הקשה אפילו שהיה נס האם מותר להדליק נרות המנורה משמן של נס? הרי זה לא שמן מזית ואם כן זה פסול להדלקה? וכמו שכתב הרד"ק שהשמן של אלישע היה פטור ממעשרות. ואומר שחייבים לתרץ שאכן השמן לא התרבה, אלא שנתעצם כח השמן שדלק בלי להגמר, [נס באיכות השמן ולא בכמות]. ואם כן כבר ביום הראשון היה נס.

יא. כדי שתהיה המנורה שונה מבית המקדש - עם שמונה קנים.

בשו"ת שואל ומשיב מתרץ בשולחן ערוך יורה דעה (סימן קמ"א סעיף ח') נפסק: "לא יעשה... מנורה תבנית מנורה (שהיתה במקדש) אבל עושה של חמשה קנים או של שמונה אבל שבעה לא יעשה, אפילו משאר מיני מתכות, ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים, ואפילו אינה גבוהה שמונה עשר טפחים". [מקור האיסור הוא מהפסוק [ויקרא י"ט, ל'] "ומקדשי תיראו". מעתה אם היינו קובעים את חג החנוכה שבעה ימים כימי הנס, היו האנשים נכשלים ועושים מנורה בת שבעה קנים, לכך הוסיפו חכמים וצרפו יום נוסף לימי החנוכה ותקנו להדליק נרות שמונה ימים.

יב. כנגד שמונה ניסים ונפלאות:

1. רבת את ריבם. 2. דנת את דינם. 3. נקמת את נקמתם. 4. מסרת גיבורים ביד חלשים. 5. ורבים ביד מעטים. 6. וטמאים ביד טהורים. 7. ורשעים ביד צדיקים. 8. וזדים ביד עוסקי תורתך.
רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם מסרת גיבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך.

8 ניסים

יג. היום השמיני הוא להודאה על הטבע שהוא גם נס!

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

תשובה ידועה יש [החת"ס רבי לייב חסמן, רבי משה פיינשטיין ועוד] על פי דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא שאומר: מן הניסים הגלויים אדם מודה בניסים הנסתרים שאין לאדם חלק בתורת משה עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים הם... וזהו עיקר התורה.

כמו אצל אאע"ה שהציץ עליו בעל הבירה ואמר אני הוא בעל הבירה, כך אצלנו חנוכה מציץ מימי השגרה ומכריז ומודיע שהקב"ה בעל הבית בעולם.

ולפי"ז קיבלנו תשובה למה צריך שמונה ימים: כי צריך שבע ימים כנגד הנס ועוד יום אחד להודות על כל הטבע הרגיל בעולם שגם הוא נס ולפרסם את הנס שגם הוא שייך להקב"ה.

על הפסוק וילכו בתוך הים - ביבשה מבאר הנועם אלימלך שלמדו שגם ביבשה אפשר להרגיש שהולכים בקריעת ים סוף.

היהודים יוצאים מחנוכה אנשים אחרים ממה שנכנסו לחנוכה, לא חוזרים לשגרת החיים וההשתדלות בעולם, כי העולם הפשוט לא קיים כלל "כולם ניסים".

יד. להודות על ההשגחה הפרטית שיש לישראל שמובטחים שלא יחסר למחר.

בני ישראל אכן ביום הראשון שפכו את כל השמן ולא נזקקו לנס, וקשה מדוע אכן לא חילקו את השמן לפי ימים כיון שלא היה להם שמן נוסף? אלא החשמונאים היו צדיקים וכיון שאמרה התורה להעלות נר תמיד שמו בטחונם בה' ולא דאגו דאגת מחר !!! והוא הנס שמקיים את ישראל בכל הדורות שעושים באמונה ואינם מהרהרים. וזכר לאמונה הגדולה הזו שיש בעם ישראל אנו מדליקים נר נוסף להודות על זאת שאנו מובטחים שה' משגיח על כל אחד מישראל. [מובא בספר התודעה]

טו. כנגד שמונת ימי חג הסוכות

ישנו קשר בין ימי החנוכה לחג הסוכות:

במדרש כתוב ועמד הקב"ה וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו אמר הקב"ה אתם חשבתם לעקור... ושמונה ימי החג [שבסוכות יש הלל והודאה לה'] הנני מביא עליכם שמונה ימים...

אתם אמרתם שכל מי שיזכיר את שמי ידקר בחרב - אני קובע הלל לשמי שמונה ימי חנוכה ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית. [כנגד כל פרצה של היונים - תיקנו ישראל השתחואה. כנגד איסור להזכיר שם שמים - תיקנו הלל והודאה. וכנגד הנסיון לעקור את ימי הסוכות - תיקנו שמונה ימי חנוכה.]

הרוקח אומר שמסיבה זו נסמכו בתורה פרשת אמור חג הסוכות והדלקת המנורה.

טז. כנגד החג הארוך ביותר

אחרים מתרצים בפשטות חז"ל קבעו חג ארוך כנגד החג הכי ארוך שישנו.

יז. כנגד מצות מילה

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

שבע ימים הם כנגד שבעה ימי שבת שרצו לבטל והשמיני כנגד מילה שגם רצו לבטלה ולכן מדליקים שמונה ימים. [שלטי הגיבורים בשם בעל העיתים]

יח. חלקו את הפתילות לשמינית מהרגיל.

קשה מדוע רק בחנוכה מצאנו מהדרין ומהדרין מן המהדרין? עוד קשה שיש דין שהרוצה להדר במצוה יוסיף עליה עד שלישי, ואילו בנר חנוכה אנו מהדרין להדליק נרות רבים שזה יותר משלישי? ותירץ הבית הלוי שהנס היה שפתילות דקות האירו כעבות וממילא הנס היה גם ביום הראשון. ואלו דבריו: עיקר הנס היה רק משום הידור מצווה ולא משום עיקר המצוה שהרי היה בפך להדליק לילה אחת והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית ממה שהיה רגיל להיות בכל יום, והיה מספיק לשמונה ימים והיה מקיים את עיקר המצוה, שהרי אין שיעור לרוחב הפתילות, וכל הנס היה רק משום הידור מצווה שהנס היה שאפילו שביום הראשון עשו פתילה דקה היו הנרות יפים כמו שהיו מקודם ועל כן תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצווה.

יט. הנס היה שצלוחית זו היתה עם שמן זית זך

קשה מדוע היה חתום הכהן גדול על הצלוחית וכי הוא חתם על כל צלוחית? ומתרצים שהחשמונאים מצאו שמן שהכין הכהן גדול לחביתי כהן גדול שהיה עליו להביא בכל יום ולכן חתם. והנה לחביתי כהן גדול כלל לא היה צריך שמן זית זך, אולם הוא הידר לקחת שמן זית זך, נמצא שכל נס השמן היה תוצאה מהידור ולכן כל כך מהדרין במצוה. ולפי זה מיישבים שהיום הראשון עצמו היה נס שהכהן גדול הידר והכין צלוחית עם שמן זית זך.

ולמדים אנו מכאן שכל החנוכה נעשה על הידור במצוות וצריך להדר בחנוכה בכל המצוות

כ. השמן נעשה צלול

יש אומרים שהצלוחית היתה למשיחת כהנים גדולים והיו מעורבים בה שאר הסממנים, ונעשה נס שנעלמו שאר הסממנים ונעשה השמן זך.

תירוצים לפי פשוטו:

כא. אפילו יום אחד

הר"י פיק והנצי"ב מוולז'ין נחלקו בגירסת השאלות האם גורסים ולא היה בה להדליק אלא יום אחד או אפילו יום אחד, ולגירסת אפילו נופלת השאלה מאליה.

כב. שמונה ימים פינו את ההיכל

החשמונאים פינו את ההיכל וסיהרו את המקדש במשך שמונה ימים עד כ"ה בכסלו ולזכר זה עשו שמונה ימים.

שכתוב במגילת תענית [פרק ט'] ומה ראו לעשות חנוכה זו שמונה ימים והלא חנוכה שעשה משה [חנוכת המשכן] לא עשה אלא שבעה ימים?

אלא בימי מלכות יוון נכנסו בית חשמונאי להיכל ובנו את המזבח, וסידוהו בסיד ותיקנו בו כלי שרת,

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

והיו מתעסקין בו שמונה ימים, אמור מעתה שחנוכה שאנו עושים לא על חנוכת המנורה בלבד, אלא יש בה גם חנוכת המזבח וחנוכת כלי שרת חדשים שבית חשמונאי גנזו אבני המזבח ששיקצו היוונים לעבודה זרה ובנאו מזבח חדש ועשו כלי שרת חדשים וחנוכום.

[וכן במשנה מסכת מדות [א. ו.] נזכר שגנזו את אבני המזבח לשכה מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצו מלכי יון. וברע"ב מפרש שהקטירו עליו לעבודה זרה.]
אולם בגמ' נזכר שעשו שמונה ימים על נס דליקת המנורה ולא על שטיהרו את בית המקדש שמונה ימים.

ג. כנגד משך ימי בעירת שמן הפך

הפך שבו נעשה הנס דלק 8 ימים וכנגד זה אנו מדליקין 8 ימים. [אע"פ שלא כל הימים היה בנס.]
שלושה חידושים למרן בעל החתם סופר

כד. שישתדר עם חשבון התאריך בחודש

החתם סופר מתרץ שבשנה של הנס היה כסלו חסר נמצא שהיום האחרון של חנוכה היה ב' טבת, ורצו שכל שנה ושנה סוף חנוכה יהיה גם בתאריך זה [כדכתיב בחג המצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב] והיות ויש שנים שכסלו מלא לא רצו לתקן פעמים 7 ופעמים 8 והוצרכו לתקן 8 ימים כל השנים. ואומר זה נלענ"ד נכון יותר מכל מה שנאמר בזה.

כה. הנרות בבית המקדש לא כבו

עוד מחדש החתם סופר שהנרות דלקו שמונת ימים ברציפות גם בימים, וא"כ היה צריך נס גם ביום הראשון. [ועיין בזית רענן על הילקוט פרשת בהעלותך, ושפת אמת מס' שבת]

כו. והדליקו נרות בחצרות קדשך.

עוד חידש החתם סופר שערך שמונת ימים לפנות את העזרה מכל הגילולים, ובינתיים אומר שהדליקו בחצר המשכן ולא בעזרה והרי במקום ששולטת רוח השמן נגמר יותר מהר ולכן הוצרכו לנס גם ביום הראשון.

לפי זה מובן שכתוב בעל הניסים והדליקו נרות בחצרות קדשך. ועי"ז זכו גם שיתפרסם הנס, שהרי בעזרה רק הכהנים יכלו להיכנס.

* * *

רמזי חנוכה פרשת מקץ – רמזי הלכות חנוכה בר"ת

ויהי – וכל ישראל הנרות ידליקו

מקץ – מצוותם קודם צאת

שנתיים – שמאל נרות תעמיד, ימין מזוזה

ימים – יש מחלוקת – יש מוסיפים

ופרעה – ויש פוחתים, ראשונה עיקר הלכה (הלכה כשיטה הראשונה שמוסיפים)

קובץ יישובים לשאלת הבית יוסף

חלם – חייב לברך מעומד
 והנה – ויתחיל המדליק נר הנוסף
 עמד – עליו מברך דווקא
 על – עובר לעשייתו (שקודם מברך ואחר כך עושה הדלקה)
 היאר – "הנרות" יאמר, אחר ראשון
 והנה מן היאר – ויהא השמש נר הגבוה מן נרות האחרים, ידליק אותו ראשון
 עלת – עמו לכולם תדליק
 שבע – שתשלוט בהם העין
 פרות – פרסום רב וגדול תעשה.

רמזים בפסוקי קריאת חנוכה להלכות חנוכה (עפ"י הרה"ק מזידיטשוב זי"ע)

"כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת"
 כף – פחות כ' (מקום הנחת הנרות פחות מכ' אמה)
 אחת – אחד ח' תדליק (מתחיל באחד ומסיים בשמונה)
 עשרה – עד שתכלה רגל מן השוק.
 זהב – זמנה בין השמשות
 מלאה – מצוותה להדליק אצל הפתח
 קטרת – קרוב טפח רוחב תדליק

רמז לסדר ברכות ההדלקה

נאמר: "עשה לך שרף ושים אותו על נס... וראה אותו וחי." [פרשת חוקת]
 "שרף" רמז לברכת להדליק נר של חנוכה.
 "נס" רמז ל"שעשה נסים"
 "וחי" רמז ל"שהחינו".

המילה ה-25 מתחילת התורה זה "ויהי אור", רמז לאור החנוכה שמתחיל בכ"ה בכסליו.
 ברשימת המסעות בפרשת מסעי מופיע המקום ה-כ"ה "ויחנו בחשמונה" רמז לחשמונאים.